

جایگاه ولایت فقیه در نظام جمهوری اسلامی

ایجاد انگیزه^۱

با توجه به مناسبت‌های ملی دهه فجر ضرورت دارد تا در این ایام و مناسبت از جایگاهی سخن بگوییم که رکن مهمی در شکل‌گیری دهه فجر است؛ جایگاهی که به عنوان مهمترین و اصلی‌ترین نهاد نظام جمهوری اسلامی است؛ جایگاهی که مطابق قانون اساسی در اعمال مستقیم و غیرمستقیم قدرت سیاسی نقش بسیار مهمی دارد؛ جایگاهی که وجود آن همواره در جامعه ضروری است.

این جایگاه منصبی است که وظایف، شرایط و اختیاراتی آن بیشترین قرابت و شباهت را با نظام امامت دارد و ضامن عدم انحراف سازمان‌های مختلف از وظایف اصیل اسلامی است و از بدعت‌هایی که دشمنان و ملحدان در دین و در قوانین می‌گذارند، جلوگیری می‌کند.

وجود این جایگاه در نظام اسلامی قیم و بر پا نگهدارنده نظم و قانون اسلام است و مانع تجاوزات و ستمگری‌ها و تعدی به حقوق دیگران می‌شود.

اگر احکام اسلام باقی است و جلوی بدعت‌گذاری و تصویب قوانین ضد اسلامی گرفته‌شده، به واسطه این جایگاه است. اگر امروزه کشتی انقلاب با وجود تمام تلاطم‌های فتنه همچنان با اقتدار در حال حرکت است به سبب این جایگاه است. صاحب جواهر درباره این جایگاه می‌گوید: «کسی که در ولایت فقیه وسوسه کند، طعم فقه را نچشیده است و معنا و رمز کلمات معصومین (ع) را نفهمیده است»^۲

امام خمینی (ره) نیز در این زمینه می‌فرماید: «موضوع ولایت فقیه، چیز تازه‌ای نیست که ما آورده باشیم؛ بلکه این مسئله از اول مورد بحث بوده است. حکم میرزای شیرازی در حرمت تنباکو، چون حکم حکومتی بود ... همه علما تبعیت کردند ... مرحوم کاشف الغطاء بسیاری از این مطالب را فرموده‌اند ... مرحوم نراقی همه شئون رسول‌الله را برای فقها ثابت می‌دانند. آقای نائینی نیز می‌فرمایند: این مطلب از مقبوله عمر بن حنظله استفاده می‌شود ... این مسئله تازگی ندارد»^۳

حال این سؤال در ذهن شکل می‌گیرد که ولایت فقیه چه نقشی در نظام جمهوری اسلامی دارد؟

متن و محتوا

نقش ولایت فقیه در نظام جمهوری اسلامی ایران بطور کلی این نقش را در نظام جمهوری اسلامی ایران از دو زاویه می‌توان بررسی کرد: الف) در ایجاد انقلاب. ب) در دوام انقلاب.

۱. روش ابهام در موضوع و تعریف از موضوع.

۲. جواهر الکلام، ج ۲، ص ۳۹۸.

۳. ولایت فقیه، امام خمینی (ره)، صص ۱۱۳ - ۱۱۲.

الف) نقش ولایت فقیه در ایجاد انقلاب

امام خمینی (ره) در نجف اشرف در سال ۱۳۴۸، نظریه «حکومت اسلامی» را مطرح نمودند. هنر بزرگ مرحوم امام آن بود که مباحث تئوریک و نظریه‌پردازی ولایت فقیه که پیشینه آن به آغاز عصر غیبت برمی‌گشت را از شکل فقهی و محدود خود خارج ساخت و به نظریه‌ای سیاسی تبدیل نمود و بر اساس آن نظام سیاسی جدیدی را بر پایه احکام اسلام پی ریخت. حضرت امام بحث ولایت فقیه را که تا آن زمان تنها در مباحث فقهی بحث می‌شد، در ذیل علم کلام مطرح نمودند. آنگاه جایگاه واقعی «ولایت فقیه» را تبیین و شکوفا کردند.

از جمله مباحث مهمی که امام خمینی (ره) در ذیل این نظریه بیان داشتند، این بود که: «بر فقیه واجب است که نظام اسلامی را تأسیس کند و در برابر طغیانگران به مقابله برخیزد و حکومت اسلامی را بر اساس کتاب و سنت معصومین (ع) پی‌ریزی کند.»

همین نظریه باعث شد بین مردم انسجام و هماهنگی به وجود بیاید و پس از قرن‌ها واقعیت حکومت اسلامی را دریابند، چرا که از زمان غیبت امام زمان (عج) مردم چنین حکومتی را ندیده بودند و نمی‌دانستند چگونه چنین حکومتی با وجود رژیم سلطنتی به وجود می‌آید و با مسائل مختلف و به خصوص پدیده‌های نوین عصر حاضر، چگونه رفتار خواهد کرد. در چنین شرایطی بود که امام (ره) با طرح اصل ولایت فقیه چارچوب اصلی حکومت اسلامی را مشخص نموده و به مردم ارائه داد. بر این اساس نقش ولایت فقیه در جریان شکل‌گیری انقلاب اسلامی را می‌توان نقش «معمار» و «ایدئولوگ انقلاب» و «رهبری» و «سازمان‌دهی و انسجام روند انقلاب» برشمرد که این نقش، به زیباترین شکل توسط مرحوم امام انجام گرفت.

جریان افشاگری‌های ولی فقیه در قانون «کاپیتولاسیون» یکی از برهه‌های تاریخی است که ولی فقیه به زیبایی در آن نقش آفرینی کرده است. در این برهه رژیم شاه با سانسور شدید رسانه‌های گروهی، می‌کوشید هیچ‌گونه خبری در مورد لایحه کاپیتولاسیون به بیرون راه نیابد، ولی سخنرانی‌های امام خمینی (ره) نقشه آن‌ها را برملا کرد. با طنین افکندن آوای انقلابی و انتشار اعلامیه افشاگرانه امام در میان مردم، موج جدیدی از خشم و نفرت بر ضد رژیم شاه، سراسر ایران را فراگرفت. بدین ترتیب، ملت مسلمان ایران از این خیانت آگاهی یافتند و علما و روحانیان با پشتیبانی و همراهی مردم، در نامه‌ها و طومارهایی، الغای کاپیتولاسیون را خواستار شدند. سیل نامه‌های اعتراض‌آمیز به سوی هیئت حاکم سرازیر شد و رژیم شاه را سخت نگران کرد. حسنعلی منصور به منظور توجیه این خیانت به مجلس سنا شتافت و خیانت خود را نوعی خدمت جلوه داد. دولت امریکا دریافت که برای حفظ نفوذ خود باید روابط میان امام و مردم را از بین ببرد. بدین ترتیب، روز ۱۳ آبان ۱۳۴۳، امام خمینی (ره) به ترکیه تبعید شد. صبح همان روز، شهر قم به اشغال نظامیان شاه درآمد تا از هرگونه قیام مردمی بر ضد تبعید امام جلوگیری شود. تبعید امام چهارده سال به طول انجامید. البته با تبعید امام، مشعل مبارزه خاموش نشد، بلکه روز به روز شعله‌ورتر شد تا اینکه درخت انقلاب در بهمن ۵۷ به ثمر رسید.

ب) نقش ولایت فقیه در تداوم انقلاب

نقش ولایت فقیه منحصر به شکل‌گیری و ایجاد انقلاب اسلامی ایران محدود نمی‌شود؛ بلکه نقش آن در هدایت، جهت‌دهی و ترسیم خط‌مشی‌های کلی و کلان کشور و جلوگیری و مقابله با انحرافات و توطئه‌ها نیز متجلی شده است و در حقیقت ولایت فقیه به مثابه نماد اسلامیت نظام و ضامن بقاء و مصونیت آن از خطرات و انحرافات احتمالی و بحران‌های پیش رو است.

مقام معظم رهبری (حفظه الله) در بیان نقش و جایگاه مهم ولایت فقیه در جامعه فرمود: «ولایت فقیه جایگاه مهندسی نظام و حفظ خط و جهت نظام و جلوگیری از انحراف آن است، پاسداری و دیده‌بانی حرکت کلی نظام به سمت هدف‌های آرمانی و عالی‌اش مهمترین و اساسی‌ترین نقش ولایت فقیه است.»^۴

ولایت فقیه رکن اساسی نظام جمهوری اسلامی است و بدون این رکن ادامه حرکت انقلاب اسلامی در مسیر ترسیم شده امکان پذیر نیست. رهبری هوشمندانه امام(ره) و مقام معظم رهبری به خوبی ترسیم‌کننده نقش و جایگاه ولایت فقیه در تداوم انقلاب اسلامی و ادامه مسیر پرخطر آن است که بر کسی پوشیده نیست.

درایت ولی فقیه نشان داد که پیچیده‌ترین نیرنگ‌های دشمنان هم نمی‌تواند به کشور ما آسیب جدی وارد سازد. امام خمینی(ره) فرمود: پشتیبان ولایت فقیه باشید تا به کشور شما آسیبی نرسد.

برخی از مصداق‌های نقش رهبری در تداوم انقلاب عبارت‌اند از:

۱. مدیریت جنگ تحمیلی

امام خمینی (ره) در جریان جنگ تحمیلی که کشورمان آماج همه گونه حمله جبهه استکبار قرار گرفته بود، توانستند با قدرت رهبری بالای خود نیروهای مؤمن به انقلاب و اسلام را گرد هم آورند و بر علیه نیروهای دشمن بسیج نمایند. در این شرایط و با توجه به مشکلات درونی و عدم دولت سازی به طور کامل در کشور و آماده نبودن نیروهای نظامی، طراحی جنگ علیه ایران انجام شد. این هجوم به سبک جنگ‌های ضربتی و غافلگیر کننده طراحی شد و صدام با این تصور که چند روزه تمام شهرهای ایران را فتح می‌کند، این حماقت را آغاز کرد.

هنری کیسینجر در تاریخ ۵۹/۶/۷ پیش‌بینی کرده بود، عراق در یک جنگ ده روزه می‌تواند بر جمهوری اسلامی پیروز شود. همان روز بختیار که شناخت بیشتری از بقیه مردم ایران داشت، سقوط نظام جمهوری اسلامی را ظرف چند ماه محقق دانست و صدام در روز اول جنگ گفته بود که هفت روز دیگر به تهران خواهیم رسید؛ اما تمام این معادلات از هم پاشید و هیچ کدام به نتیجه دلخواه آقایان نرسید و حتی بدان جا پیش رفت که جمهوری اسلامی پس از ۳۷ سال مستقر و پایدار باقی ماند و ملعبه دست غرب و استکبار یعنی صدام به دست خودشان از بین رفت.

پس از عزل بنی‌صدر، امام خمینی (ره) نقش تاریخی خود را در جنگ ایفا نمودند. در این دوره با استفاده از نیروهای بسیجی و سپاهی عملیات نظامی موفق یکی پس از دیگری انجام شد.

دلیل این مسئله را باید در یک چیز جستجو کرد و آن رهبری مدبرانه امام خمینی (ره) است. امام در دوران رهبری به جهت مقبولیت و محبوبیتی که داشت، سبب انسجام و وحدت اقشار مختلف مردم و بسیج آنان برای حضور در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل شد.

حضرت امام خمینی (ره) علاوه بر محبوبیت قلبی و رهبری سیاسی، از مراجع بزرگ شیعه نیز محسوب می‌شدند. وجود این عناصر کلیدی، زمینه مناسبی برای نقش‌آفرینی چشمگیر ایشان در بسیج مردمی ایجاد کرده بود. به گونه‌ای که سبب جان‌فشانی اقشار مختلف مردمی شد.

۴. بیانات در سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی(ره)، ۱۴/۳/۱۳۸۳.

مقایسه دوره فرماندهی بنی‌صدر و دوران پس از عزل وی به خوبی نقش بی‌بدیل امام خمینی(ره) در فرماندهی صحیح جنگ را نشان می‌دهد.

در ابتدای جنگ که امام خمینی (ره) فرماندهی کل قوا را به بنی‌صدر تفویض کرده بودند، بنی‌صدر در جایگاه فرماندهی کل قوا با به کارگیری نیروهای مردمی، به بهانه نداشتن تخصص نظامی مخالف بود. در این دوره چهار عملیات نظامی برای بازپس‌گیری مناطق اشغالی از دست نیروهای عراقی انجام شد که تمامی آن‌ها با شکست مواجه شد؛ اما پس از عزل بنی‌صدر، امام خمینی (ره) نقش تاریخی خود را در جنگ ایفا نمودند. در این دوره با استفاده از نیروهای بسیجی و سپاهی عملیات نظامی موفق یکی پس از دیگری انجام شد. شکست حصر آبادان و آزادی خرمشهر از مهمترین عملیات نظامی موفق این دوره بود. امام توانست با استفاده از نمادهای مذهبی و واژه‌های شهادت، ایثار و نبرد حق علیه باطل در بسیج مردمی نقش مؤثری ایفاء نماید.

ایشان برای اولین بار در طی ۱۵۰ سال گذشته مزه پیروزی در جنگ را به مردم ایران چشاندند. مقاومت ایران در جنگ تحمیلی و بازپس‌گیری مناطق اشغالی، بزرگ‌ترین پیروزی ایران در ۱۵۰ سال اخیر است که باعث شگفتی و حیرت جهانیان شد. این پیروزی بزرگ در حالی به دست آمد که قدرت‌های بزرگ و بسیاری از کشورهای منطقه، به طور همه جانبه از رژیم بعثی عراق پشتیبانی می‌کردند و کمک‌های مالی، تسلیحاتی و اطلاعاتی زیادی را در اختیار رژیم عراق گذاشته بودند و حتی از نفوذ خود در سازمان‌های بین‌المللی نیز برای حمایت از این کشور استفاده می‌کردند.

۲. روشنگری در فتنه‌ها

سال ۱۳۶۰ منافقین با تشکیل خانه‌های تیمی علیه انقلاب فتنه‌انگیزی می‌کردند. امام خمینی (ره) فتوا دادند در این زمینه برای شناسایی منافقین «جاسوسی واجب است». همین فتوا کل منافقین را از بین برد و با این جریان، قدرت ولایت بیشتر آشکار شد. اگر این سخن را یک دیپلمات می‌گفت؛ مردم در جواب می‌گفتند؛ مگر ما جاسوس هستیم؟! با این حال مردم گوش به فرمان حضرت امام (ره) بودند. لذا این فتوای امام (ره) کاری کرد که مردم هرچه روزنامه و دست‌نوشته از منافقین در خانه داشتند، همه را بیرون ریختند و جوی‌های آب پر شد از مطالبی که از سوی منافقین در روزنامه منتشر شده بود و این عاقبت کار منافقین شد.

همچنین مدیریت توانمند مقام معظم رهبری (حفظه الله) در فتنه ۸۸، خنثی‌کننده یک بحران جدی در کشور بود. هدایت‌ها و تلاش‌های ویژه مقام معظم رهبری و اطاعت نیروهای ولایی در این عرصه از ایشان، سبب شد تا اغتشاشات و درگیری‌ها ریزش پیدا کرده و عوامل اصلی فتنه، ماهیت اصلی خود را نشان دهند و نظام اسلامی بار دیگر با قدرت ولایت و حمایت مردم از گردنه سخت دیگری سرفرازانه عبور نماید. به یقین باید گفت؛ پیروزی حماسی مردم در فتنه همه‌جانبه ۸۸ بیش از همه و پیش از همه مدیون مدیریت الهی و پیامبرگونه رهبر معظم انقلاب (حفظه الله) بوده است. بررسی موشکافانه تدابیر مقام معظم رهبری (حفظه الله) در این برهه تاریخی از موضوعاتی است که هم نیازمند پرداختن به آن در چند کتاب مستقل دیگر است و هم اینکه در سال‌ها و زمان‌های آینده ابعاد متفاوت و اثربخش خود را آشکار خواهد ساخت.

۳. عامل وحدت و همبستگی بین قوا

در یک کشور اسلامی شیوه‌های رسیدن به وحدت و تحکیم آن با یک حکومت لائیک متفاوت است. اصل وحدت در ایران اسلامی از دین مبین اسلام نشأت گرفته و در سایه حضور رهبری مقتدر و آگاه و فرزانه روز بروز بر این همدلی و همبستگی بین قوا و مردم و مسئولین اجرایی کشور افزوده شده است. از این رو، در غرب شاهد از هم گسیختگی دولت‌ها و در کشورهای اسلامی فاقد حکومت دینی، شاهد بیداری اسلامی هستیم که برگرفته و الگوبرداری از انقلاب اسلامی ایران می‌باشد. با نقش آفرینی ولی فقیه در عرصه‌های مختلف، به جهانیان ثابت شده که دین و سیاست از هم جدا نیستند و این دو در کنار هم می‌توانند سبب سربلندی و پیروزی یک کشور در عرصه‌های علمی و سیاسی و فرهنگی شوند.

امروزه یکی از شیوه‌های نفوذ دشمن اختلاف‌افکنی بین مسئولین و سران قوا است، ولی مقام معظم رهبری (حفظه الله) همچون پدری مهربان و دلسوز سعی در جمع کردن فرزندان خود در لوای وحدت و یکدلی برآمده و با تقسیم خودی و غیرخودی در سایه‌سار درایت‌های علوی خویش به دنبال همبستگی و همدلی نیروهای درون نظام به منظور توسعه و پیشرفت و عزت در صحنه‌های داخلی و به ویژه در عرصه‌های بین‌المللی برآمدند و رمز وحدت نیروهای داخل نظام حمایت بی‌چون و چرا از مقام شامخ ولایت مطلقه فقیه و شخص رهبری نظام است و با وجود ولایت این پروژه نفوذ هم به شکست تبدیل خواهد شد.

۴. عامل همدلی بین ملت

جایگاه ویژه ولایت فقیه در نظام اسلامی و نفوذ معنوی آن، مدیریت نظام را از رهبری صرف به مراد و مأوای مردم تبدیل نمود که پیوند عمیق مردم و همراهی و همدلی آنان را به دنبال داشت که نمونه آن حضور پرشور مردم در جبهه‌های جنگ در لیبیک به امام خمینی (ره) است. امام خمینی (ره) بارها در سخنان خود ملت ایران را به حفظ وحدت و اتحاد سفارش کرده است. زیرا ایشان وحدت عموم ملت را رمز پیروزی می‌دانستند. به عبارتی، وحدت ملی باعث به ثمر رسیدن انقلاب به رهبری امام خمینی شد.

امام به حفظ وحدت بعد از پیروزی انقلاب نیز تأکید کرده‌اند. همان‌طور که قبل از پیروزی انقلاب همه اقشار مردم یک‌صدا با هم حضور داشتند و سرانجام نیز موفق شدند، بعد از پیروزی این وحدت باید به مراتب بیشتر و قوی‌تر هم باشد تا بتوان این نهضت را که با تحمل رنج و زحمت به دست آمده، حفظ کرد.

امام (ره) درباره ضرورت تقویت وحدت در مقابل دشمنان فرمود: «امروزی که همه با ما مخالف‌اند، ما خودمان باید با هم باشیم، نمی‌گوییم نیستیم که الآن ... من در عین حالی که می‌گویم شما با هم هستید، می‌گوییم بیشتر باشید، می‌گوییم این را نگهش دارید. امروز همه با ما مخالف‌اند، ما خودمان باید حفظ کنیم وحدتمان را، هر چه آن‌ها خلاف کنند، ما وحدتمان باید قوی‌تر باشد، هرچه تبلیغات آن‌ها زیاد بشود ما باید وحدتمان زیادتر بشود. آن‌ها همه تبلیغات را برای این می‌کنند که اختلاف ایجاد کنند. آن‌ها ایادیشان در همه جا راه افتاده است، برای اینکه در ایران خلاف ایجاد کنند در حالی که کشور دشمنان بسیاری دارد، بهترین راه برای مقابله با نقشه‌های تفرقه‌افکنانه آن‌ها، حفظ وحدت ملی و تقویت هرچه بیشتر آن است که باعث ناامیدی دشمنان و خنثی شدن توطئه‌های آن‌ها می‌شود.»^۵

۵. صحیفه امام، ج ۱۱، صص ۵۲۹ و ۵۲۸.

همچنین حضور پرشور مردم در حماسه نهم دی‌ماه لیبکی به مقام معظم رهبری (حفظه الله) بود که این همدلی و همراهی به جایگاه ولایت در قلب مردم برمی‌گردد.

۵. تبیین سیاست‌های کلان نظام

بر اساس اصل ۱۱۰ قانون اساسی، ترسیم خطوط کلی و سیاست‌گذاری‌های نظام و تنظیم روابط بین قوای سه‌گانه به عهده مقام معظم رهبری (حفظه الله) است. از منظر قانون اساسی نیز نقش رهبری، هدایتگری و تبیین خطوط کلی حرکت نظام و نظارت بر اجرای آن‌هاست و تحقق آن‌ها وظیفه هر بخشی در حوزه مربوطه است.

در طول سال‌های گذشته، مقام معظم رهبری (مد) با فکر و خرد جمعی و بهره‌گیری از مشاورین خبره در مجمع تشخیص مصلحت نظام، به تبیین سیاست‌گذاری درباره مسائل کلان کشور پرداخته‌اند که نمونه آن ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه است. این سیاست‌های کلی بر پایه محورهای سه‌گانه «اقتصاد مقاومتی»، «پیشتازی در عرصه علم و فناوری» و «تعالی و مقاوم‌سازی فرهنگی» و با در نظر گرفتن واقعیت‌های موجود در صحنه داخلی و خارجی تنظیم شده است تا با تحقق اهداف برنامه ششم، به ارائه الگوی برآمده از تفکر اسلامی در زمینه پیشرفت که به کلی مستقل از نظام سرمایه‌داری جهانی است، کمک کند.

سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه دارای ۸۰ بند و شامل سرفصل‌های امور: «اقتصادی»، «فناوری اطلاعات و ارتباطات»، «اجتماعی»، «دفاعی و امنیتی»، «سیاست خارجی»، «حقوقی و قضایی»، «فرهنگی» و «علم، فناوری و نوآوری» است. همچنین ابلاغ سیاست‌های کلی حوزه سلامت که آغاز تحول در حوزه درمان کشور است و سیاست‌های کلی «ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور» از دیگر سیاست‌گذاری‌های کلان است که نقشه راه مسئولان خواهد بود.